

emlékirat céljának, rendeltetésének kérdéseit fel is veti, de a továbbiakban mintha megfeledezne róluk, s úgy tekint Szerémi írását, mint annak valami régi spontán elhatározásból, s történetírói szándékból (gyűjtött adatok!) készített munkáját. Így Szerémiről és epiztolájáról a sok kitűnő megfigyelés mellett sem született meg egy kiegyensúlyozott összkép, s a tanulmányban olykor kissé idejét múltan hatnak a népet fetisizáló szövegek is. Székely vizsgálódásai és eredményei azonban kétségtelenül arra az útra terelték a Szerémi-kérdést, amelyen Szerémi egyéniségének és írásának igazabb, mélyebb megértéséhez és megérttetéséhez vezethet el a mai tudomány.

Varjas Béla

M. Zemlén Jolán: A magyarországi fizika története 1711-ig. Bp. 1961. Akadémiai K. 317 l.

A szerző az első nagyszabású kísérletet tette a magyarországi fizika történetének összefoglalására. Anyaggyűjtése impozáns, lenyűgöző: valóban minden benne van, ami fellelhető és amit egy első kísérletnek szánt monográfiában érdemes szóba hozni.

Rendszerezését egyfelől a fizika egyetemesei történetének szempontjai, másfelől a hazai források természete határozták meg. A tudományok fejlődését a polgárság megjelenése és feudalizmus elleni harca lendítette előre: „az új osztály csak fejlettebb termelési móddal győzedelmeskedhetett.” A társadalmilag elmaradott Magyarország közvetlenül nem vehette ki részét az új fizika megalkotásából, de nyomon követte a nyugati fejlődést, kapcsolatot tartott vele, és minden jelentős irányzat (atomizmus, vallásos fizikák, alkimia, kartézianizmus) képviselői megtalálhatók hazai irodalmunkban.

Az alapvetés igen világos, elvei minden tekintetben helytállóak. A kérdés csak az, hogyan alkalmazza azokat a szerző a magyarországi (vagy magyarországiaktól írott) fizikai művekre. A követelmény mindenestre az volna, hogy a tudományok fejlődéstörténete kövesse, s a maga módján kifejezze a hazai feudalizmus alakulásának, bomlásának, a polgári elemek beszűremkedésének folyamatát; az irodalom- vagy a történetírás előadásához hasonlóan tudománytörténeti korszakokat lássunk, melyek egy-egy történeti szektort ragadnak meg, és egy speciális szakterület felől egészítik ki vagy helyesbitik a régi Magyarország művelődési képét.

Sajnos, ebben a tekintetben a szerző sokszor éber történeti érzékét elnyomták az anyag formális tulajdonságai. Korszakok helyett tárgyi csoportokat kapunk, s ezekben óhatatlanul elmosódnak a kronológiai távolságok: Dudith András után pl. az egy évszáz-

zaddal későbbi Komáromi Csapkés György ismertetése következik, mert egyformán, „nem hittek a kalendáriumok jóslataiban”, noha nyilvánvaló, hogy hitetlenségüket igen különböző okok táplálták; Honterust a XVII. századi Frölich Dávid követi, minthogy mindketten geográfival és a világrendszernek kérdésével foglalkoztak; így történhetik meg az is, hogy kortárs írók a könyvben igen távol esnek egymástól. (Szentiványi Márton a 144., Szilágyi Tönkö Márton a 298. lapon.)

A legsikerültebb fejezet a régi magyarországi fizika-tankönyvek ismertetése lett, mert maga a műfaj is a XVII. sz. második felében bukkan fel az irodalomban, s egy félszázad termésének ismertetése Apáczai Csere Jánostól Szilágyi Tönköig egyrészt egy határozottan kibontakozó korszak fizikai gondolkodását állítja elének, másrészt meggyőzően tanúsítja a tudományág iránt megnövekedett érdeklődést.

A rendszerezés e gyengéit nem azért tettük szóvá, hogy a szó szoros értelmében utat törő szerzőt hibáztassuk; célunk az volt, hogy a tudománytörténeti kutatás módszertanára, megoldatlan korszakolási kérdéseire hívjuk fel a figyelmet.

Ami a részleteket illeti, az irodalomtörténész nagy haszonnal, nemegyszer jóleső meglepetéssel olvashatja a könyvet. Remekbe készült, szakszerű portrét olvashatunk benne egyebek között Frölich Dávidról, a Rákóczi-korabeli Erdély gyulafehérvári tanáraitól, vagy Pósházi Jánosról, aki nemzetközi viszonylatban is értékes tankönyvet írt.

A könyv nagy erényei miatt szeretnénk, hogy a munka 1711 utáni része minél hamarabb megjelenjen.

Tarnai Andor

Hegedüs András: Győr irodalmi örökségéből. Petőfi Sándor és a győri Hazánk. Gárdonyi Géza a Tanítóbarát szerkesztője. Győr, 1961. Győr—Sopron megyei Tanács Művelődési Osztálya. 109 l.

Irodalomtörténetírásunk eddig is számon tartotta, hogy Petőfi, Arany, Tompa, Vajda János és 1848 előtti irodalmunk több jelese munkatársa volt a Kovács Pál szerkesztette „Hazánk” című győri kereskedelmi és irodalmi hírlapnak. Hegedüs András most arra vállalkozott, hogy Petőfi forradalmi verseinek megjelenését és a „Hazánk”-ban való közlésének körülményeit tisztázza. Azt, miként jutott Petőfi a „Hazánk”-hoz és miért éppen ezt a vidéki lapot tartotta versei közlésére alkalmasnak. A „Tizek Társasága” felbomlása volt a keret, de a belső mozgató, Petőfi ellen-szenve minden szerkesztői önkény ellen: különösképpen akkor, midőn forradalmi verseinek sorozatát szándékozott kiadni. Erre a feladatára Kovács Pál 1847. január 2-án meg-